

KELECSÉNYI LÁSZLÓ

Három barát

Öregsünk. Hullik a hajunk. Fogynak a fogaink. Ez utóbbin még lehet segíteni. Remek orvosok dolgoznak a probléma megoldásán. De hol van olyan doktor, aki az elveszített barátságok protézisével szolgálna? Egy figyelmes terapeuta meghallgat, beszélget, de semmi több. Kérdez, s legföljebb rávezet a maga ravasz és szelíd módján, hogy te, azaz én vagyok a hibás.

Nos, lássuk csak: tényleg vétkes vagyok-e valamiben? Pár év alatt három barátomat is elveszítettem. Kit így, kit úgy.

Kezdjük az időben elsővel. Pár évvel idősebb volt nálam. Most is ugyanannyival, de lám, már csak múlt időben tudok beszélni róla. Szakmája doyenje, nem tudom, s nem is akarom utolérni, mert a distancia maradandó közöttünk. S most már nem csak az életkori.

Végigsakkoztunk egy évtizedet. Szabad téren, a Lukácsban, a nyolcvanas években. Szabályos versenyévadot rendeztünk, órával, kidolgozott szabályzattal, néha-néha feltűnedező kibickekkel. Tízperces játék, három nyert parti után vége a napnak. Szigorú piéce touché – értse, aki tudja. Eleinte ő nyert, aztán felfejlődtem, mondhatnám, felnőttem hozzá. Sorra nyertem a nyarakat. Vonaton is játszottunk, meg Szigligeten, és levelezési partikat vívtunk (még olcsó volt a posta), meg telefonsakkot játszottunk. Naponta egy lépést tettünk meg a táblán, amit reggel 9-ig kellett a kagylóba bemondani. Vajon mit szólt a szolgálatos lehallgató emberünk, aki nem ismerte e királyi játék szabályait, egy olyan bemondáshoz, hogy az én királyom Cecil háromra lép? Rohant a főnökéhez?

– Százados elvtárs, itt ketten dugnak egy nőt!

– Örmester, túl hosszú a szolgálata? Nem tudom leváltani.

– De királyokról van szó, meg királynőkről.

– Maga honnan zupált be? A seregben nem sakkozott senki?

Nem folytatom, az történt, hogy az utolsó nyarat elveszítettem. Megállapodtunk, hogy nem csináljuk tovább, ki ezért, ki azért nem folytatja a játékot; nekem például fiam született, őt akartam a hatvannégy mező titkaira megtanítani, ő meg elment könyveket írni, lett is szép eredménye a játékmentességének.

Lazult a kapocs, de maradt. Évek teltek, a fiam nem kedvelte meg sakkot, pedig nem erőltettem.

Inkább vívott évekig – ezt viszont irigyeltem, mert nekem nem engedték, hogy ezt a sportot űzzem. Kiszúrnák a szememet, kaptam a szülői ellenvetést, pedig ma is kitűnőek a reflexeim. Talán egy Kárpáti Rudolf veszett el bennem, vagy minimum egy Pézsa Tibor.

Eltérek a tárgytól, de nem akarok mellébeszél- ni. Barátom meglehetősen zárkózott életet élt. Távol tartotta magát az érzelmeket, a nőket – ellentétben velem, aki viszont... De ezt most hagyjuk. Élete egy jeles napjára készült egy emlékkötet, s felkértem rá, hogy írjak bele valamit. Nem akartam tiszteletköriket futni, meg eredeti is akartam lenni – szerzői hiúság. Fogtam magam, s a Lukács uszoda utolsó bajnokának címezve írtam egy sakktanácsadó szöveget. Ilyesmik álltak benne, hogy a futó a nagytól érzi jól magát, a gyalogláncot az alapjainál kell támadni, a király a végjátékban tiszt szerepét töltheti be. Annak rendje szerint megjelent a kötet. Kisvártatva jött tőle egy üzenet. Köszönte szépen a megemlékezést, de ne hívjam, ne keressem többé.

Puff neki!

Kérdezni nem lehet tőle. Ha manapság szembejön a Frankel Leó úton, mereven bámul maga elé, ha a Lukácsban, egykori viadalunk színterén meglát, átnéz rajtam.

Azóta tűnődöm, mit vétettem ellene.

•

A második esetben tudom a baj okát. Miként az előbbi históriában a sakk, úgy ebben egy kultikus szerepre szert tett magyar író volt a barátságunk kapcsa, alapja. Szinte minden művébe beleírta őt, így vagy úgy, álomban, fikcióban, dokumentumban foglalkozott a méltán híres, fiatal írók által körülrajongott szerzővel. Magam is elkövettem ezt-azt (emlékkönyv, cikkek sora, végül monográfia), így bebocsátást nyertem, mibe is, talán mondhatnám úgy, a klánba.

Kávéházastunk, hosszú évek során végigültük azokat a helyeket (egykor a Művészt, később a Maródit), ahol még gépzene nélkül, kedves és csinos felszolgálólányok kegyeiben fürödve megbeszélhettük privát és közösségi ügyeinket. Tiszteletpéldányok cseréje, egyre melegebb hangú (le lehet írni még ezt

a szót nem kívánt áthallások nélkül?) dedikációk, egyirányú telefonok. Mindig én hívtam őt, meglehetősen prózai, anyagi okok miatt alakult ki ez a szokásrend. Nem kárhoztattam érte. Úgy élt, mint Krúdy Gyula, állásban, fizetős munkaviszonyban csak hetekig, esetleg hónapokig volt. Jártunk Szigligetre, hosszú téli sétákat tettünk a faluban, élveztük a közös magányt. Merthogy – rajtam is túltéve – a legmagányosabb ember ő, akit valaha ismertem.

Hogyan lett vége?

„Mint aki halkán beelépett.” Keresnem kellett az idézet forrását, jól emlékeztem, Karinthy Kosztolányi-paródiájában található, de most nem az az érdekes, mibe lépett bele Dide, hanem az, hogy én mibe, azaz hová.

Köztestületi tag lettem a Magyar Művészeti Akadémiában, s ezzel betette a lábát a barátságunkba a politika. Legalábbis az ő értelmezése szerint. Mikor elmondtam neki, a szó szoros értelmében kitagadott. Honnét? Kedves írónk szektájából mindenképpen. Ám főként a barátságából. Annak bizony vége lett.

Gondolkozzanak el azon, amin azóta én is sokszor tűnődtem. Mi kellett belőlem neki? A szakmai mivoltom? Az nem változott. Az emberi kapcsolatokban tanúsított magatartásom? Az sem lett más. Akkor a politika? Csak az lehet. A szervezetnek, ahová odaléptem, ugyanis van egy kis stichje egyesek szemében. Hogy miért, nos, ebbe most nem mennék bele, mert még több ismerős fordulna el az utcán, ám néhányan biztosan lelkesebben üdvözölnének. Nem törődöm ezzel, nem kell az efféle népszerűség, de az ellenszenv sem. Azért szeressenek – ha egyáltalán –, amiért olyan író vagyok, amilyen. Vagy nem vagyok – mármint író –, az is lehet. De hogy milyen a világnézetem, ahhoz senkinek semmi köze, olyképpen nem, minthogy ahhoz sem, mit s hogyan csinálók az ágyban az akármilyen nemű és akármilyen – törvényes! – korú párommal.

(Közbevetés) Mielőtt a harmadik felvonásra felmenne a függöny, el kell mondanom valamit. Bő egy esztendeje elkövettem egy csínyt. Készült velem egy interjú, azaz készítettem velem egy interjút. Nem, nem hiba ez a szövegben: készítettem velem, azaz magammal egy interjút. Nem akarom alábecsülni a sajtó kedves munkatársait, de honnan is tudnák, mit kell kérdezzenek, hogyan tegyenek föl húsba vágó kérdéseket. Tudom én azt, meg is teszem. Meg is tettem. Megszakításokkal dolgoztam rajta, azaz velem. Azt a címet adtam: *Nem szeretnék hasznos hülye lenni*. A politikai zsongonban állítólag

még Lenin használta ezt a kifejezést azokra a baloldali nyugati értelmiségiekre, akik kezdetben lelkesedtek a kommunizmusért.

Kisvártatva mottó is került a beszélgetés élére. Stendhalban találtam valahol egy Fénelon-idézetet. Így szól. „Tehetség? Ugyan! Klickezhez kell tartozni.”

A téma egyfajta szellemi önéletrajz. Mikor, hová és miért léptem be. Mikor és honnan és miért léptem ki. Az interjú, legyen pontosabb, az álinterjú még nem jelent meg sehol. Lehet, hogy nem is fog, csak akkor, ha majd végleg lezárják a szemem. Azt viszont nem tudtam megállni, hogy ne mutassam meg pár embernek, elsőként a páromnak, aki tetejébe felolvasásban hallhatta. Meg néhány barátunk. Neki is, az állítólag legjobbunk.

•

Barátságunk épp harminc éve során három szerkesztőségben is dolgoztunk együtt. Korábban is egy szerkesztőségben ismertem meg: éppen telefonált. Még a rendszerváltás előtt voltunk, még mindenki elvtárs vagy kartárs volt – a megszólításokban mindenképpen. Úgy beszélgetett a vonal másik végén lévő, számomra ismeretlennel, mintha az a nemtudom-ki legalább a walesi herceg volna. Miután letette, velem is.

Évek múlva kerültünk össze egy induló hetilap kulturális rovatában. Aztán dolgoztunk – nagyon rövid ideig – egy műsorújságnál. Ő vitt oda, s együtt léptünk el onnan, mikor kedvelt főszerkesztőnket puccs-szerűen leváltotta a csúcshatalom. Aztán munkanélküliként sörözgettünk, megszerettünk egy új márkát, belvárosi pincékben vigasztaltuk magunkat egy ideig, míg újra nem indult átkeresztelkedve kedves hetilapunk. Mindez ma már sajtótörténelem, majd kutatják újdondász filológusok; ott a nevünk kitörölhetetlenül az impresszumokban.

A lapcsődök után maradt, mi maradt, elment a barátságunk. Rendszeres közös vacsorák, egésznapos kirándulások, szabadtéri főzések, és könyvek, regények, egyre barátságosabb dedikációkkal. Elnyertem nála a „legjobb barát” címét, igaz, nem ő mondta ki, hanem ügyeletes párja mutatott be így egy pódiumbeszélgetés előtt a barátnőjének.

A pandémia sem rontott el köztünk semmit; sétáltunk a Liget kopár vagy éppen lombjaikat bontogató fái között. Hallgattuk egymás sztorijait, vagyis inkább ő hallgatott engem, valahogy mindig több mesélnivalóm akadt, s ő kitűnő hallgató volt, szeretett és tudott hallgatni, ezzel talán az igazi véleménynyilvánítást is mellőzte. Gyóntatott, s nem adott penitenciát.

Hogy a csudába ne mutattam volna meg neki azt a korábban emlegetett vallomásos kéziratomat, amelyet nem a nyilvánosságnak szántam, a „hasznos hülyérőlt”, aki nem szeretnék lenni. Elmondtam benne mindent, ami szívemen, a számon alapon. Írótársaságok (szépek és kevésbé szépek), hitek és balhitek, jó és rossz kapott mondatok. Erre megint hallgatott, hosszan – röviden nem is lehet hallgatni. Meguntam ezt a fura diplomatikusságát, és ráírtam, a véleményét kérve. Jött is válasz, ha kényszeredett is, de legalább őszinte. Nem tetszett neki – nem az igazmondásom – az ellépésem, hogy apránként más világszemlélet felé sodortak mélytengeri áramlatok. Hogy a „hasznos hülyeség” pozíciójából másfelé igyekeztem: lényegében én én szerettem volna lenni, és nem mások által körbekerített karámok bennlakója, hogy ne mondjam, foglya. Rövid levelezésünk közben találtam egy ideillő frappáns Nabokov-idézetet az újra olvasott és újra felfedezett *Lolitában*. Így szólt: „Hajlamosak vagyunk barátainkat afféle változatlan jellemvonásokkal felruházni, amilyenekkel csak az irodalmi hősök rendelkeznek az olvasók tudatában. [...] Az általunk megelőlegezett sorsban bekövetkező fordulatokat aztán nem pusztán rendellenességként, hanem erkölcstelenségként éljük meg” (Európa, 2011). Persze, hogy elküldtem a gmail-címére. Miért ne küldtem volna, mikor azt hittem, egyik vagy húsz éve olvasott könyvében talált kedvelt idézetem őt magát is jellemzi, nem csak azt, aki a szövegezésében kimondja ezt. „Szeretek a hidak közepén állni, tartozni egyszerre ide is és oda is, és nem tartozni ugyanakkor igazán sehova se.”

Harmadik barátomnak van egy rossz szokása, legalább egy. Nem telefonál. Ez is egy élettaktika része. Hadd várakozzon a másik. S nem számlacsökkentés okán nem nyomja be a mobilja billentyűit. Ám az embernek, jelen esetben jómagamnak (vagy rosszmagamnak) elege lett ebből az egyoldalúságból.

Várok még – ám nem tudom, mire.

•

Lemegy a függőny a barátság háromfelvonásosára, de jó esetben mindig van egy utójáték. Most is.

Érdemes elgondolkodni: mi egy barátság alapja? Mi a kötés, mi a kötődés? Mi elég, mi kevés egy sok évtizedes kapcsolat töretlen fennmaradásához?

A játékszenvedély, jelen esetben a sakk? A többi, a szakmai azonosságok nem elegendőek?

Egy mesterünknek tekintett író hatása műveinkre ugyancsak kevésnek bizonyul?

Együtt koptatott munkahelyi székek és asztalok? Közös irodalmi rajongás tárgya és egy másik mester emlékére elfogyasztott ünnepélyes vacsorák?

Mindez kevés, ha változom? Hordanom kell a viselt szellemi köntöst, ha elkopott, ha már nem is férek bele, nem azért, mert oly korpulens lettem. Csakis, mert ők – egyenként, külön-külön – várnak tőlem valamit, viselkedjek akként, amilyen már nem vagyok. S ha nem teszem, mit számít tehetség, szellemi teljesítmény!

Mégis igaza lenne Mikszáthnak? Ki kéne keresni, hol írja, ha ugyan ő írta, s nem más. Az együtt koptatott iskolapadok, közösen elkövetett diákdísznóságok, átélt szorongások jobban kötnek a másikkhoz, mint felnőttként szerzett kapcsolataink anyaga.

Egy több mint hatvanéves, meglehetősen laza, rövidebb-hosszabb szünetekkel megszakított, politikai törésvonalakkal, házastársi és szakmai féltékenységkel tarkított, mégsem szűnő porhanyós pajtáság felhőtlenül végigvonul az életünkön. Lehet hosszú szüneteket tartani. Lehet megorrolni vélt vagy valóságos sérelmekért. Lehet irigyelni az azonos pályán mozgó másik szakmai sikereit, nagyobb elismerését. Mégis lehet folytatni, ahol évekkorábban abbahagytuk, elhagytuk egymást. Mert együtt láttunk egy csacska filmet tizenéves korunkban? Mert együtt bámultuk a lányokat a táncparkett mentén? Mert együtt várakoztunk a nagy hatalmú szerkesztő asszony előszobájában?

„Tejsav és gyanta.” Ha már idézek, idézsek pontosabban. „A tehetetlen összetartozásnak időtlen időkre szóló köteléke bogozott össze bennünket; valami, ami kitermelődött, tejsav vagy gyanta, a sebekből, izomlázból, fájdalomtól, törésekből, és lehetővé tette, hogy éljünk; valami, ami talán kevesebb a barátságnál, és több a szerelemnél” (OTTLIK Géza, *Iskola a határon*, Magvető, 1959).

Hogy is van ez?